

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYINLARI

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN EKONOMİK VE
SOSYAL TARİHİ ULUSLARARASI
SEMPOZYUMU**

*INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON THE ECONOMIC
AND SOCIAL HISTORY OF THE
REPUBLIC OF TURKEY*

26-28 KASIM / *NOVEMBER* 2015 İZMİR

BİLDİRİLER

Yayına Hazırlayan
Uzm. Yrd. Erdem ÜNLEN

CİLT I

ANKARA - 2017

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na göre bu eserin bütün yayın, tercüme ve iktibası hakları **Atatürk Araştırma Merkezi**'ne aittir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Ekonomik ve Sosyal Tarihi Uluslararası Sempozyumu (2015:İzmir)
Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik ve sosyal tarihi uluslararası sempozyumu: bildiriler; 26-28 Kasım 2015= International symposium on the economic and social history of the Republic Turkey: papers/ yay.haz.: Erdem Ünlen._Ankara:AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi,2017.
2c.:hrt.:tbl.;24cm._(Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi yayını)
ISBN:978-975-16-3350-7(Tk.)
ISBN:978-975-16-3351-4(1.c.)
ISBN:978-975-16-3352-1(2.c.)
1.TÜRKİYE _ TARİHİ _20.YÜZYIL_KONGRELER, VB.
2.TÜRKİYE_EKONOMİK DURUM_20.YÜZYIL_KONGRELER, VB.
3.TÜRKİYE_SOSYAL DURUM_20.YÜZYIL_KONGRELER, VB.
I.Ünlen,Erdem,yay.haz. II.E.a.:Ekonomik ve sosyal tarih...III.E.a.:International symposium...
IV.Seri
956.102

İNCELEYENLER : Prof. Dr. Kemal ARI
Prof. Dr. Bige SÜKAN
Prof. Dr. Mehmet TEMEL

KİTAP SATIŞI :
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ

Mağaza : Bayındır 1 Sok. Nu: 24/6 Kızılay / ANKARA
Kurum : Ziyabey Cad. Nu: 19 Balgat - Çankaya / ANKARA
Tel : 009 (0312) 285 55 12
Belgegeçer : 009 (0312) 285 65 73
e-posta : bilgi@atam.gov.tr
web : http://www.atam.gov.tr
e-mağaza : e-magaza.atam.gov.tr

- Bildiriler içinde geçen görüş ve bilgilerden bildiri sahipleri sorumludur.
- Bildiriler sunuş sırasına göreidir.

ISBN : 978-975-16-3350-7 (tk.)
978-975-16-3351-4 (1.c.)

İLESAM : 17.06.Y.0150-512

BASKI SAYISI : 500

BASKI : Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Tic. İşletmesi
Serhat Mh. 1256. Sok. No: 11 Ostim-Yenimahalle-Ankara
Tel: (0.312) 354 91 31

İÇİNDEKİLER

CİLT I

SEMPOZYUM KURULLARI.....	XI
--------------------------	----

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Kemal ARI	XVII
--	------

Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı Prof. Dr. Mehmet Ali BEYHAN	XXIII
---	-------

Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Mehmet FÜZÜN	XXVII
---	-------

BİLDİRİLER

Ticaret Mekânlarında Tarihsel Gelişim ve Değişim: İzmit Örneği Doç. Dr. Deniz DEMİRARSLAN	1
---	---

Fransız Konsolosu Ramire-Pie-Maxime Vadala'ya Göre Cumhuriyetin İlk Yıllarında Samsun (1925-1934) Yrd. Doç. Dr. Özgür YILMAZ	29
---	----

Mübadillerin Sosyo-Ekonomik Yapısında Meydana Gelen Değişim: Niğde Örneği Yrd. Doç. Dr. Salih ÖZKAN	69
--	----

Economic Relations between Romania Kingdom and Republic of Turkey during Mareshall Antonescu Regime (1940-1944) Doç. Dr. Liliana BOŞCAN	85
--	----

Bağımsızlıktan Sonra Gürcistan-Türkiye Ekonomik İlişkileri (XX yüzyılın sonları-XXI yüzyılın başları) Arş. Gör. Murat ESEDOV	109
The Turkish-German Economic Relations in The Period Between The Two World Wars - According To The Yugoslav Sources Prof. Dr. Vladan VIRIYEVIÇ	137
Öğrencilerin Şirketi: Galatasaray Lisesi Tasarruf Sandığı'nın Kurulması ve Bir Yıllık Bilançosu Yrd. Doç. Dr. Betül BATIR	157
Atatürk Dönemi Türk Ekonomisinde Yerel Sermaye Birikimi: Taşrada Kurulan Anonim Şirketler (1920-1938) Dr. Sadık ERDAŞ	177
Milli İktisat Politikasının İzmir'deki Tezahürlerinden; Türkiye Palamutçular Anonim Şirketi Doç. Dr. Serdar SARISIR	217
Yeni Türkiye Devleti'nde Ekonominin Türkleştirilmesi Politikası: Türkiye Milli İthalat ve İhracat Anonim Şirketi Örneği Doç. Dr. Şaduman HALICI	249
Bir Toplumsal Dönüşüm Hareketi Olarak Köycülük ve Selahaddin Demirkan Dr. Hasan DİNÇER	273
Atsız Mecmua'da Köycülük Söylemi Doç. Dr. Mehmet IŞIK	305
Dr. Rıfki Kamil Urga Çankırı Araştırmaları Merkezi Arşivindeki Belgelerin Cumhuriyet Dönemi Sosyo-Ekonomik Tarihi Açısından Değerlendirilmesi Yrd. Doç. Dr. Yüksel ÖZGEN	339

Tek Parti Dönemi Cumhuriyet Halk Partisi Programlarında Sosyal Politikalar Yrd. Doç. Dr. Taner BULUT	345
Turkish-Hungarian Economic Relations in the Inter-war Period Dr. Arpad HORNJAK	375
Politics and ideology of the sovereignty in Iran and Turkey (A Comparative Study of the Status of Women during the Reza Shah and Atatürk era) Yrd. Doç. Dr. Elham MALEKZADEH	383
Euro Krizinin Ab ve Türkiye Üzerindeki Etkileri: 2008 Küresel Krizi Bağlamında Bir Değerlendirme Öğr. Gör. Ahmet Turan ÇETİNKAYA	395
Türkiye'ye Gelen Ünlü Yabancı İktisatçılar ve Raporları (1929-1947) Dr. Perihan ÜNLÜ SOYLU	427
Milli Ekonomi'den Devletçi Ekonomi'ye Geçişte Trabzon Örneği (1923-1939) Doç. Dr. Rahmi ÇİÇEK	457
Cumhuriyetin İlk Yıllarında Hıfzıssıhha Eğitimi: Üç Ders Kitabı Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme Doç. Dr. Selim KADIOĞLU	485
Türk Millî Eğitim Şûra Kararlarında Kadının Yeri (1939-2014) Dr. Ümmügülsüm CANDEĞER	523
Propaganda ve Sağlık: Cumhuriyet Döneminde Sıhî Propaganda Faaliyetleri ve Halk Sağlığına Etkileri (1923-1945) Dr. Feyza KURNAZ ŞAHİN	549

II. Dünya Savaşı Yıllarında Aydın'da Sağlık (1939-1945) Yrd. Doç. Dr. Günver GÜNEŞ	591
Kadroculara Göre Türkiye'de Tarımsal Kalkınma ve Toprak Sorunu Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN	629
Türkiye'de Tarımsal Kooperatifçiliğin Gelişimi ve Fiskobirlik: Tarihsel Bir Değerlendirme Öğr. Gör. Dr. Ergül BALLI	657
1929 Dünya Ekonomik Bunalımı Sonrasında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin İktisadi Vaziyeti Hakkında Dış Basında Yer Alan Bazı Değerlendirmeler Doktora Öğrencisi Ceyda Tuna BOZDOĞAN	701
Türkiye'nin 1929 Dünya Ekonomik Bunalımından Korunma Arayışları: Milli Sanayi Numune Sergisi Dr. Çağla D. TAĞMAT	721
Cumhuriyetin İlk Ekonomik Kurumlarından Alpullu Şeker Fabrikası'nın Türkiye'nin Ekonomik ve Sosyal Yaşamına Katkıları Doktora Öğrencisi Hüsnü TEKEŞİN	739
Ekonomik Bir Kurum Olarak Devletleştirme Sürecinde İzmir Limanı ve Yolsuzluk Mahkemeleri Yrd. Doç. Dr. Mehmet Emin ELMACI	781
Cumhuriyetin İlk Yıllarında Denizcilik Politikaları ve Kabotaj Uygulamaları Yrd. Doç. Dr. Yasemin NEMLİOĞLU KOCA	837
Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Deniz Ticaretinin Genel Durumu ve Gelişimine Yönelik Alınan Tedbirler Yrd. Doç. Dr. Fevzi ÇAKMAK	879

İstatistiksel Veriler Işığında Trabzon Limanı'nın Ticari Faaliyetlerinin Karşılaştırmalı Değerlendirmesi (1940-1980)	
Yrd. Doç. Dr. Şengül ŞANLIER	921

CİLT II

Kurtuluş Sonrasında İzmir'in Sosyal ve Ekonomik Yapısının Yeniden Oluşumu	
Prof. Dr. Kemal ARI	949

Türkiye'de Ekonomik Gelişmeler ve Gelecek Perspektifleri	
Yrd. Doç. Dr. Hasan ALPAGU	967

Türkiye'nin Sosyal Tarihinden Bir Yaprak: XX. Yüzyılda Ankara'da Arıcılık	
Yrd. Doç. Dr. Necdet AYSAL	983

Çalışma Bakanlığı'nın Kuruluşu ve İlk Faaliyetleri (1945-1947)	
Doç. Dr. Hakan UZUN	1029

Türk Millîtinin Sosyal Döğişiminde Ziya Gökalp VƏ Atatürk'ün Rolu (Turkish Nation Of The Social Change Ziya Gökalp And Atatürk's Role)	
Doç. Dr. Faik ELEKBERLİ	1061

Atatürk Dönemi Kitle İletişimi Üzerine Bazı Değerlendirmeler (1920-1938)	
Prof. Dr. Nesimi YAZICI	1087

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye'de Hapishaneler (1920-1938)	
Prof. Dr. Sadık SARISAMAN	1137

Atatürk'ün 2 Şubat 1923 Tarihinde İzmir'de Halk İle Yaptığı Sohbetin Sosyal Tarih Açısından Değerlendirilmesi	
Dr., (E) Öğ. Alb. Suat AKGÜL	1163

Bürokrat, Akademisyen, Siyasetçi Kimliğiyle Cezmi Erçin ve Ekonomik Görüşleri Arş. Gör. Lemi ATALAY	1197
Türkiye Ekonomisinde Hükümet Performanslarının TOPSIS Yöntemi İle Ölçülmesi Yrd. Doç. Dr. Selim ŞANLISOY - Dr. Mehmet ÇETİN	1221
Lozan Sonrası Süreçte Kıbrıslı Türklerin Türkiye'ye Göç Hareketleri ve Bunun Ekonomik ve Sosyal Hayata Yansımaları Prof. Dr. Ulvi KESER	1255
Türkiye'de 1980 Sonrası Finansal Serbestleşmenin Sonuçları Doç. Dr. M. Veysel KAYA - Doktora Öğr. Abdülkadir TIĞLI	1295
İran- Türkiye Ticari Münasebetlerinde, Tebriz - Erzurum - Trabzon Transit Ticari Yolunda Sorunlar (1920-1926) Yrd. Doç. Dr. Masoumeh DAEİ	1317
Cumhuriyet Döneminde Trabzon Limanı'nın Gelişimine Bağlı Olarak Trabzon'a Demiryolu Yapma Girişimleri Doç. Dr. Zehra ARSLAN	1327
Cumhuriyetin İlk Yıllarında Başkentte Eğlence Yaşamına Yönelik Faaliyetler Tarih Uzmanı Özlem TAŞKIRAN	1361
Kent Tarihi Araştırmalarına Bir Katkı: XIX. Yüzyılın Ortalarından XX. Yüzyılın İlk Yarısına Kadar İzmir-Tilkilik Semtinde Sosyal ve Kültürel Hayat Doç. Dr. Cihan ÖZGÜN	1391
Sosyo-Ekonomik Açıdan Türklerin Avrupa'ya Göçü ve 21. Yüzyılda Avrupa'daki Geleceği Eğt. Bilimci (Dipl.-Päd. Dr.), Araş.-Yazar Abdulkadir İNALTEKİN	1433

- XX. Yüzyılın 20'li Yıllarının Başlarında Türkiye'nin Sosyal Hayatı
(Rusya Arşiv Belgeleri Işığında)
Prof. Dr. Musa QASIMLI 1465
- Türkiye'de Seçim Sonuçlarının Mekânsal Dağılışı İle Ekonomi Arasındaki
İlişki: 2002-2015 Dönemi Örneği
Yrd. Doç. Dr. Mehmet BİÇİCİ - Doç. Dr. M. Emin SÖNMEZ .. 1481
- Yeni Belgeler Işığında Topkapı Fukaraperver Cemiyeti
Yrd. Doç. Dr. Cengiz MUTLU 1513
- Ağır Sanayiden Günümüze Cumhuriyet Kentlerinde Sosyolojik Bir
Çözümleme: Zonguldak/Bartın/Karabük Örneğinde İktisadi Hayatın
Değişimi ve Kayıp Mesleki Kodlar
Doç. Dr. Adem SAĞIR - Sinan KIRIMLI 1531
- Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Yerel Meslek Örgütü Dergisi:
İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası
Doç. Dr. Nahide ŞİMŞİR..... 1561
- Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Yapılan Anketlere Göre Toplumun
Değerler Algısı
Prof. Dr. Fatmagül DEMİREL..... 1601
- The People's Houses in Turkey According to British Documents
Prof. Dr. Behçet Kemal YEŞİLBURSA..... 1623
- II. Dünya Savaşında Türkiye'de Çocuk Olmak
Yrd. Doç. Dr. Müslime GÜNEŞ 1643
- Soğuk Savaş Başlangıcında Dış Etkenlerin Türkiye'de Toplumsal
Değişim ve Dönüşüme Etkileri
Yrd. Doç. Dr. N. Selcen KORKMAZCAN 1673

Cumhuriyet Dönemi İç Güvenlik Politikaları ve Türk Polis Teşkilatı Doç. Dr., (E) 1. Sınıf Emniyet Müd. Ali DİKİCİ	1695
Cumhuriyet Dönemi'nde Devletin Mülkiyete Müdahale Biçimleri: İşkân Kanunu Öğr. Gör. Dr. Arzu VARLI	1737
Cumhuriyet Tarihinde Turizm Teşkilatlanması ve Türkiye'nin Turistik Tanıtımı Dr. Erol EVCİN	1771
Türkiye'de Planlı Döneme Geçişte Turizme Bakışlar (1960-1965) Araş. Gör. Fehim KURULOĞLU	1819
Sempozyum Fotoğrafları	1841

SEMPOZYUM KURULLARI

Düzenleyen Kurumlar

Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı

Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Mehmet Ali BEYHAN (Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı)

Nihat BÜYÜKBAŞ (Atatürk Araştırma Merkezi Başkan Yardımcısı)

Prof. Dr. Kemal ARI

Prof. Dr. Mustafa Sıtkı BİLGİN

Prof. Dr. İsmail COŞKUN

Prof. Dr. Halil KÖSE

Prof. Dr. Neşe ÖZDEN

Prof. Dr. Mustafa TURAN

Prof. Dr. Mustafa YILMAZ

Doç. Dr. Cihan ÖZGÜN

Doç. Dr. Hamit PEHLİVANLI

Yrd. Doç. Dr. Fevzi ÇAKMAK

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Emin ELMACI

Yrd. Doç. Dr. Alev GÖZCÜ

Yrd. Doç. Dr. Kenan KIRKPINAR

Yrd. Doç. Dr. Ahmet MEHMETEFENDİOĞLU

Yrd. Doç. Dr. Murat ŞENTÜRK

Halil N. HATİPOĞLU

Hüseyin TOSUN (ATAM Bilimsel Çalışmalar Müdürü)

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Mehmet Ali BEYHAN

Nihat Büyükbaş

Prof. Dr. Kezban ACAR KAPLAN

Prof. Dr. Kemal ARI

Prof. Dr. Halil BAL

Prof. Dr. Murat BASKICI

Prof. Dr. Mustafa Sıtkı BİLGİN

Prof. Dr. Yaşar BÜLBÜL

Prof. Dr. Mehmet CANATAR

Prof. Dr. Gül CELKAN

Prof. Dr. A. Güldem CERİT

Prof. Dr. İsmail COŞKUN

Prof. Dr. Mustafa DAŞ

Prof. Dr. Esin DAYI

Prof. Dr. Durmuş Ali DEVECİ

Prof. Dr. Yasemin DOĞANER

Prof. Dr. Çağrı ERHAN

Prof. Dr. Mehmet ERSAN

Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN

Prof. Dr. Vehbi GÜNAY

Prof. Dr. Abdullah İLGAZİ

Prof. Dr. Selami KILIÇ

Prof. Dr. Osman KÖSE

Prof. Dr. Yakup MAHMUDOV

Prof. Dr. İsmail MAZGİT

Prof. Dr. Yusuf OĞUZOĞLU

Prof. Dr. Mustafa ÖZATEŞLER

- Prof. Dr. Neşe ÖZDEN
Prof. Dr. Adnan SOFUOĞLU
Prof. Dr. Necati Fahri TAŞ
Prof. Dr. Mehmet TEMEL
Prof. Dr. Muzaffer TEPEKAYA
Prof. Dr. Mustafa TURAN
Prof. Dr. Ömer TURAN
Prof. Dr. Ömer Osman UMAR
Prof. Dr. Selma YEL
Prof. Dr. Mustafa YILMAZ
Prof. Dr. Vladan VİRİYEVIÇ
Prof. Dr. Saime YÜCEER
Prof. Dr. Musa QASIMLI
Doç. Dr. Mithat AYDIN
Doç. Dr. Kemal ÇELİK
Doç. Dr. İrade MEMMEDOVA
Doç. Dr. Hasan MERT
Doç. Dr. Selçuk NAS
Doç. Dr. Hilal ORTAÇ GÜRPINARLI
Doç. Dr. Arife KARADAĞ
Doç. Dr. Cihan ÖZGÜN
Doç. Dr. Hamit PEHLİVANLI
Doç. Dr. Rahmi Deniz ÖZBAY
Doç. Dr. Hakan UZUN
Doç. Dr. Uğur ÜNAL
Doç. Dr. Fahri SOLAK
Yrd. Doç. Dr. İ. Eren AKÇİCEK
Yrd. Doç. Dr. Necdet AYSAL

- Yrd. Doç. Dr. Fevzi ÇAKMAK
Yrd. Doç. Dr. Masoumeh DAEÏ
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Emin ELMACI
Yrd. Doç. Dr. Alev GÖZCÜ
Yrd. Doç. Dr. Umut KARABULUT
Yrd. Doç. Dr. Murat KILIÇ
Yrd. Doç. Dr. Kenan KIRKPINAR
Yrd. Doç. Dr. Leyla KIRKPINAR
Yrd. Doç. Dr. Ahmet MEHMETEFENDİOĞLU
Yrd. Doç. Dr. Türkmen TÖRELİ
Yrd. Doç. Dr. Özgür YILMAZ
Öğr. Gör. Dr. Olcay PULLUKÇUOĞLU YAPUCU

Sekretarya

- Erdem ÜNLEN (ATAM Uzman Yardımcısı)
Aynur YAVUZ AKENGİN (ATAM Uzman Yardımcısı)
Halit Aytuğ TOKUR (ATAM Şefi)
Arş. Gör. Ferah AYYILMAZ ARAS (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Arş. Gör. Mustafa KIRIŞMAN (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Arş. Gör. Aymelek ŞENEL (Dokuz Eylül Üniversitesi)

TÜRKİYE’NİN 1929 DÜNYA EKONOMİK BUNALIMINDAN KORUNMA ARAYIŞLARI: MİLLİ SANAYİ NUMUNE SERGİSİ

Çağla D. TAĞMAT*

ÖZET

Ekim 1929’da, New York Borsası’nda yaşanan hızlı çöküş, 1930’ların neredeyse ilk yarısına kadar dünya ekonomisinde etkisini göstermiştir. Krizin Türkiye’de yarattığı koşullar, devletin iktisadi girişimlere destek olmasından ziyade, girişimleri bizzat yapmaya yönelmesini zorunlu kılmıştır.

Krizin etkisiyle, sanayileşmek için yeterli dövize sahip olamayan Türkiye, tarımdan sonra sanayi anlamında da dar boğaza sürüklenmemek için çeşitli önlemler almaya başlamıştır. Bu bağlamda tüketim mallarının üretimine öncelik vermeye başlayan devlet, yerli malların kullanımını teşvik eden çeşitli girişimlerin planlanması yolunda önemli adımlar atmaya başlamıştır. Bu doğrultuda Aralık 1929’da Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyet, kuruluş amacına uygun olarak halkı yerli üretim mallarla tanıştırmak amacıyla pek çok sergi organize etmiştir. Bu sergilerden ilki, Milli Sanayi Numune Sergisi olmuştur.

20 Nisan 1930’da Ankara’daki Türk Ocağı Binası’ndaki açılışını Başbakan İsmet İnönü’nün yaptığı Milli Sanayi Numune Sergisi’nde oyuncaklar, mobilyalar, dokumalar ve pek çok sanayi alanından ürünler yer almış ve serginin rağbet görmesi sonucunda 1931 yılında ikincisi de açılmıştır.

Atatürk dönemi Türkiye’sinin devletçilik politikası uygulamalarının bir ürünü olan bu sergi, ekonomiye ve sanayiye dinamizm katmış ve ardından gerek Ankara’da gerekse diğer şehirlerde pek çok sanayi ve yerli malı sergilerinin açılmasına da öncülük etmiştir.

* Dr., Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü. tagmat@ankara.edu.tr

Bu çalışmada, yerli üretimi arttırmak ve yerli tüketime teşvik etmek amacıyla açılan Milli Sanayi Numune Sergisi'nde yer almış olan ürünler, serginin milli ekonomiye katkıları ve amacına ulaşip ulaşmadığı süreli yayınlar başta olmak üzere çeşitli araştırma eserleri kullanılarak aktarılmaya çalışılacak ve sanayi toplumuna geçişte sergilerin ekonomik kalkınmaya etkileri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: 1929 Ekonomik Krizi, Devletçilik, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Milli Sanayi Numune Sergisi, Yerli Üretim.

THE QUEST OF PROTECTION OF TURKEY FROM THE 1929 GREAT DEPRESSION: THE EXHIBITION OF NATIONAL INDUSTRIAL SAMPLES

ABSTRACT

The sudden collapse in the US stock market prices in October 1929 had sustained its effects on worldwide economy almost until the first half of the 1930s. The conditions that the depression created in Turkey, necessitated Turkish State to make the enterprises by itself rather than to support them.

With the effect of the depression, Turkey which had no enough exchange to become industrialized, started to take some measures not to have difficulties in industry. In this context the state, which gave precedence to produce consumer goods, started to attempt planning the encouragements of various enterprises about using home products. Accordingly, in December 1929 the Association of National Economy and Austerity was founded. The association organised quite a few exhibitions to present home made products to the public. First of these exhibitions was the Exhibition of National Industrial Samples.

In this exhibition which was opened in the building of Türk Ocağı on 20th April, 1930 by Prime Minister İsmet Paşa, toys, furnitures, wovens and other industrial products were exhibited and because of the intensive attention the second one was opened in 1931.

This exhibition which was the product of the application of statism during Atatürk era in Turkey brought dynamism not only to economy but also to industry, pioneered another home product exhibitions to be opened not only in Ankara but also in different cities.

In this study the products that were presented in the Exhibition of National Industrial Samples, the contributions of this exhibition to the national economy, whether it achieved its goal or not, will be explained by the help of periodicals and research books. Also the contributions of exhibitions to economic development during the transition to industrial society will be analysed.

Key Words: The Great Depression of 1929, Statism, The Association of National Economy and Austerity, The Exhibition of National Industrial Sample, Home Product.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılda ekonomik açıdan ticarete dışa bağımlılığı ve sanayi alanındaki geri kalmışlığı,¹ Batılı Devletlerle kurduğu başarısız siyasi ilişkilerin ve verilen tavizlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Birinci Dünya Savaşı sürecinde ziraatın geçirdiği buhran, Mütareke döneminde devam etmiş ve hatta şiddetlenmiştir.² İstiklal Savaşı'nın kazanılması, İtilaf Devletleri ile Türk temsilcilerini aynı masada buluşturmuş ve Kasım 1922'den Temmuz 1923'e kadar sürecek olan Lozan Konferansı sürecini başlatmıştır.

Osmanlı Devleti'nden alınan olumsuz ekonomik mirasın kötü izlerini silmek için, düşman işgalinin son bulmasının ardından 17 Şubat 1923'te İzmir'de Türkiye İktisat Kongresi toplanmıştır.³

Lozan Konferansı'nın kesintiye uğradığı dönemde, yeni Türk Devleti'nin ekonomi politikasının belirlenmesi ve dış dünyaya tam bağımsızlık kararlılığının gösterilmesi amacıyla, Mustafa Kemal Paşa'nın desteği ve dönemin İktisat Bakanı Mahmut Esat (Bozkurt) Bey'in girişimleriyle, 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında toplanan kongreye işçi, çiftçi, tüccar ve sanayici temsilcilerinden 1135 kişi katılmıştır.⁴

Bağımsız ekonomiye geçiş için alınacak tedbirlerin görüşüldüğü ve önemli kararların alındığı bu kongrede,⁵ gerçekleşen tartışmalar sonucunda *Misâk-ı İktisâdi* adı verilen ekonomik ant kabul edilmiştir.⁶ Bu ant,

¹ Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985**, 1. B., İstanbul, Gerçek Yayınevi, Şubat 1988, s.23.

² Vedat Eldem, **Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994, s.160.

³ A. Gündüz Ökçün, **Türkiye İktisat Kongresi 1923-İzmir**, 4. B., Sermaye Piyasası Kurulu Yay., Ankara, 1997, s. 1-2.

⁴ Ökçün, **a.g.e.**, s. 3-4.

⁵ Erdiñ Tokgöz, **Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2009)**, 9. B., İmaj Yayınları, Ankara, 2009, s. 44; Hüseyin Şahin, **Türkiye Ekonomisi- Tarihsel Gelişimi- Bugünkü Durum**, 5. Basım, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1998, s. 33.

⁶ Ökçün, **a.g.e.**, s. 323-325.

Batılı devletlerin ekonomik egemenliği altına girmeden, Türkiye'nin kendi kaynaklarıyla kalkınmasını öngörmekteydi. Buna ek olarak, yabancı sermayeye karşı olunmadığı, Türk kanunlarına uymak koşuluyla yabancı sermayenin yatırım yapabileceği kapitülasyonların asla kabul edilmeyeceği, tam bağımsızlık vurgusunun yapılması ve sosyalist ekonominin benimsenmeyeceği gibi önemli ekonomik kararlar da alınmış ve adeta Batılı Devletlere mesaj verilmiştir.⁷

Türkiye İktisat Kongresi ile Türkiye'nin ekonomi politikasının ana hatları çizilirken, 1924 yılında Türkiye İş Bankası kurulmuş, 1925 yılında Aşar vergisi kaldırılmış, 1926 yılında Teşvik-i Sanayi kanunu çıkarılmış ve ekonomik anlamda önemli düzenlemeler yapılmıştır.⁸ Ancak Boratav'ın belirttiğine göre 1913-1927 yılları arasında özellikle sanayi alanına bakıldığında önemli bir gelişme kaydedilememiştir. Dolayısıyla sanayi, Cumhuriyetin ilk yıllarında Osmanlı dönemindeki yapısal özelliğini korumuş ve 1929'a kadar da anlamlı bir sanayileşme süreci yaşamamıştır.⁹

1929 Dünya Ekonomik Bunalımının Türkiye'ye Etkileri ve Korunma Çabaları

1929 yılı, dünya ölçeğindeki ekonomik krizin yanı sıra Türkiye için farklı bir önem taşımaktaydı. Lozan Antlaşması'nın hükümlerine göre uygulanan ekonomik sınırlamaların¹⁰ kalkacağı ve Osmanlı borçlarının-

⁷ Şahin, **a.g.e.**, s. 33-34.

⁸ Temuçin Faik Ertan, **Kadrocular ve Kadro Hareketi**, Kültür Bakanlığı Başvuru Kitaplığı, Ankara, 1994, s. 17-18.

⁹ Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985**, s. 40.

¹⁰ Lozan Barış Antlaşması'nda 1923 sonrasına etki edecek iki önemli iktisadi sorunun çözümü Türkiye lehine gerçekleşmemiştir. Bunlardan ilki Türkiye Cumhuriyeti'ne Osmanlı'dan kalan 84.597.312 TL'lik dış borç ödemesi olmuştur. Ancak bu ödeme 1929 yılına kadar dondurulmuştur. Diğer bir kısıtlama ise Türkiye'nin beş yıllık bir süre için etkili bir iktisadi politika uygulamasını önleyen gümrük vergileri konusudur. Buna göre Türkiye 24 Ağustos 1928 tarihine kadar İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya'ya 1 Eylül 1916 tarihindeki Osmanlı gümrük vergilerini uygulamayı taahhüt etmiştir. Bu hükümler Türkiye'nin 1929 yılına kadar etkili bir dış ticaret politikası izlemesini önlemiş ve Türkiye, 1925'te Aşar Vergisinin de kaldırıldığı bir dönemde devlet bütçesi için fayda sağlayacak gümrük vergilerinden

dan Türkiye Cumhuriyeti'ne düşen borç taksitlerinin ödenmeye başlanacağı yıl 1929 yılıydı.¹¹ 1929 yılını büyük bir umutla bekleyen Türkiye'de, dünya ölçekli ekonomik kriz, büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır. 1929'da krizin patlak vermesiyle, ihracatı tarım ürünlerine dayanan Türkiye, ekonomik buhranın etkisini hem liman kentlerinde hem de kırsalda hissetmeye başlamıştır. Dış piyasalara üretim yapan (pamuk, tütün, incir, üzüm) Batı Anadolu, Karadeniz sahilleri (tütün, fındık) ve Çukurova Bölgesi (pamuk) krizin etkisini en ağır biçimde hisseden bölgeler olmuştur.¹² Dolayısıyla 1929 Bunalımı'nın Türkiye'ye etkisi, dünyadaki talep daralmalarına bağlı olarak ihraç edilen tarımsal ürünlerin dış ticaret haddindeki düşüşleri şeklinde yansımıştır.¹³

Daha açık bir ifadeyle, Türkiye'nin dış satımında – tüm dünyada olduğu gibi- büyük bir daralma başlamıştır. Bu durum üretilen tarım ürünlerinin elde kalmasına yol açarken, diğer yandan da ülkeye döviz girişini durdurmuştur. Böylece sanayileşmek için yeterli dövize sahip olamayan Türkiye, tarımdan sonra sanayi anlamında da dar boğaza sürüklenmiştir.

Başlangıcı II. Meşrutiyet dönemine dayanan ve Milli Mücadele yıllarında da gündeme gelen¹⁴ “*Milli İktisat*” düşüncesi, 1929 Ekonomik Krizi'nden sonra hükümetin tasarruf siyasetinin önemli bir parçası haline gelmiştir. İçinde Türkiye'nin de bulunduğu pek çok ülkenin yerli üretim ve tüketime yöneldiği bu dönemde, tasarruf en önemli ilke olarak

yoksun kalmıştır. Korkut Boratav, **Türkiye'de Devletçilik**, 1. B., Ankara, Savaş Matbaası, 1982, s. 10-11.; ayrıca Lozan Antlaşması Ticaret Sözleşmesi için bkz. İsmail Soysal, **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)**, C. I, 3. B., Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000, s. 173-184.

¹¹ Boratav, **a.g.e.**, s.31.

¹² Cem Ermence, **99 Günlük Muhalefet Serbest Cumhuriyet Fırkası**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s.63.

¹³ Gülten Kazgan, **Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2001)**, 1. B., İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Eylül 2005, s.34.

¹⁴ 1921 yılında İstihlak-ı Umumi-yi Tensik ve Menafi-i Milliye-yi İktisadiye-yi Müdafaa Cemiyeti kurulmuştur. Alev Gözcü, **1929 Dünya Ekonomik Bunalımı ve Türkiye**, Libra Yayınları, İstanbul, 2013, s. 376.

benimsenmiştir. Bu süreçte krizin Türkiye üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirmek amacıyla belirlenen milli iktisat politikası çerçevesinde, bu politikayı destekleyici önemli kurumlar ortaya çıkmıştır. Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti de bunlardan birisidir.¹⁵ 1929 yılının Aralık ayında, *Türk parasının, milli iktisadı ve maliyeyi tehdit edebilecek kadar düştüğü zor günlerde kurulan Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti*,¹⁶ ekonomik bunalım karşısında alınacak önlemlerin belirleyicisi olma görevini üstlenmiştir.

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa himayesinde ve Meclis Başkanı Kazım (Özalp) Paşa başkanlığında kurulan cemiyet, merkez olarak Ankara'yı seçmiştir. Ayrıca nizamnamesinin 4. maddesinde cemiyetin amaçları; halkı israfa karşı mücadeleye ve tutumlu yaşamaya alıştırmak, yerli malları korumak ve kullandırmak, fiyatlarını ucuzlatmaya çalışmak ve yerli malların sürümünü arttırmak olarak belirtilmiştir.¹⁷

Üstlendiği önemli görevlerden biri de toplumsal sorumluluk oluşturmak olan cemiyet, tasarruf ve yerli malı kullanımını teşvik etmek amacıyla çeşitli faaliyetler ve propagandalar organize etmiş, İstanbul, İzmir ve Ankara'ya ek olarak başka şehirlerde ve ilçelerde de şubeler açmıştır.¹⁸ Yoğun bir çalışma programına girişen cemiyet, seminerler, mitingler ve sergilerin yanısıra yılda bir kere yapılan "*Tasarruf ve Yerli Malı Haftası*" gibi faaliyetlerle amaçlarına ulaşmayı hedeflemiştir.¹⁹ Halka daha yakından tesir etmek amacıyla *İktisat ve Tasarruf* adlı bir dergi de çıkaran cemiyet, faaliyetlerinde sanayi sergisi, sanayi kongresi ve ziraat kongreleri gibi organizasyonları etkili birer araç olarak kullanmaya çalışmıştır. Bu araçlara ek olarak halk üzerindeki etki alanını genişletmek

¹⁵ Doğan Duman, "Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, DEÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, C. 1, S. 2, s. 129.

¹⁶ **Cemiyetimizin 16 Ayı**, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Umum Merkezi, Ankara, 1931, s. 1.

¹⁷ **Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Nizamnamesi**, TBMM Matbaası, Ankara, 1929, s. 3.

¹⁸ Gözcü, **a.g.e.**, s. 378.; Cemiyet illerde ve ilçelerde olmak üzere toplam 273 şube açmıştır. Bkz. Tekeli- İlkin, **a.g.e.**, s. 97.

¹⁹ Tekeli- İlkin, **a.g.e.**, s. 94.

için çeşitli sloganlar da geliştiren cemiyet, iktisadi sorunları anlaşılır şekilde iletmek yolunu seçmiştir.²⁰ Böylece cemiyet, belirlenen iktisadi politikanın bütün kesimlere ulaştırılması konusunda sosyal bir sorumluluk da üstlenmiştir. Bu da, cemiyetin ekonomiyi aşan, sosyal programlara da sahip olduğunu ve hatta bu konuda iktidar ile de siyaseten uyumlu çalışmalar yürüttüğünü göstermektedir.

Milli Sanayi Numune Sergisi

Milli iktisat politikasının hayata geçirildiği ve Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin kurulduğu dönemde ekonomi gündemini meşgul eden sorunlardan biri de, yerli malı kullanımının nasıl yaygınlaştırılacağı konusu olmuştur. Bu doğrultuda yerli üretim malların kullanımının yaygınlaştırılması için öncelikle bu ürünlerin tanıtılması gerektiği şeklindeki fikirler ağırlık kazanmıştır. Sanayideki kalkınmanın bir göstergesi olan sergiler aracılığıyla tarım sanayi ürünleri ve güzel sanatlara dair eserler belirli bir düzende ilgilenenlere gösterilmiş veya tanıtılmıştır.²¹ İşte bu özelliğinden dolayı, milli iktisata geçiş sürecinde halka daha hızlı ulaşmak amacıyla yerli malların tanıtıldığı sergilerin organize edilmesi düşüncesi gündeme gelmiştir.²²

Milli Tasarruf ve İktisat Cemiyeti de milli iktisat politikasını yaymak ve benimsetmek amacıyla sergileri önemli bir araç olarak kullanma kararı almıştır. Cemiyetin bir sergi açmak kararını almasının ardından, bir heyet oluşturulmuş ve Türk sanayisini en iyi şekilde temsil edecek numunelerin toplanması için çalışmalara başlanmıştır. Öte yandan ilk aşamada bu ürünlerin sergide satışının yapılmasına sıcak bakılmamış olsa da, daha sonradan bu yöndeki fikirler değişmiş ve sergide bir satış bölümünün oluşturulmasına karar verilmiştir.²³

²⁰ Tekeli-İlkin, **a.g.e.**, s. 96.

²¹ R. Bahar Akpınar, "Tarım Toplumundan Sanayi Toplumuna Geçişte Panayır-Sergi- Fuar- Festivalin Durumu ve Türkiye Örneği", **Milli Folklor**, 2004, Yıl. 16, Sayı. 64, s. 27.

²² **Babalık**, 29 Aralık 1929.

²³ **Milliyet**, 3 Nisan 1930; Yaşar Temiz, **1929-1938 Döneminde Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti**, T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Atatürk

Özellikle yerli malları tanıtmak ve sürümleri arttırmak amacıyla organize edilen sergilerden ilki olan Milli Sanayi Numune Sergisi'nin Ankara'da açılmasına karar verilmiştir.²⁴ Sergiye katılacak olan fabrikalar, numune ürünlerini 1930 yılının Nisan ayının başlarında Ankara'ya göndermeye başlamışlardır.²⁵ Serginin başarılı olabilmesi adına Ticaret Vekaleti tarafından ticaret odalarına ve Valiliklere tamimler gönderilirken, propaganda ve teşvik ile gerekli olan tüm kolaylığın gösterilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir.²⁶

Milli iktisat politikasının somutlaştırılması ve tanıtılması açısından önemli bir yere sahip olan bu serginin tüm organizasyonu, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti tarafından gerçekleştirilmiştir.²⁷ Sergi, 20 Nisan 1930 tarihinde Ankara Türk Ocağı binasında²⁸ Başvekil İsmet Paşa'nın da katılımıyla açılmıştır. İsmet Paşa "*Milli iktisatta yeni bir hayata giriyoruz*" diyerek açılış kurdalesini kesmiş ve sergi önce davetlilere ve sonra da halka açılmıştır.²⁹ Serginin açılışına Başvekil İsmet Paşa'nın yanı sıra, Meclis Başkanı Kazım Paşa ile bazı mebuslar ve şehrin ileri gelenleri katılmıştır.³⁰

Açılışta konuşma yapan İzmir Mebusu ve aynı zamanda Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Umumi Katibi olan Rahmi Bey, serginin iki ay gibi kısa bir sürede dar bir bütçe ile hazırlandığını belirtmiş ve sergi mefhumunun artık banka ve borsa gibi iktisadın ayrılmaz bir parçası olduğunu ifade etmiştir. Diğer yandan fabrikaların ve dükkanların mallarını depolardan çıkararak alıcının gözleri önüne koymanın önemine de de-

İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 1991, s. 58.

²⁴ **Cemiyetimizin 16 Ayı**, s. 5.

²⁵ **Milliyet**, 3 Nisan 1930.

²⁶ Temiz, **a.g.e.**, s. 59.

²⁷ **Milli Sanayi Kataloğu**, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Ankara, 1930, s. 4.

²⁸ Sergi yer yetersizliğinden dolayı Etnografya Müzesinde de kurulmuştur. **Hakimiyeti Milliye**, 21 Nisan 1930.

²⁹ **Hakimiyet-i Milliye**, 21 Nisan 1930.

³⁰ **Milliyet**, 21 Nisan 1930.

ğınmıştır. Sergi yapmanın ve sergiye iştirak etmenin bir sanat olduğunu sözlerine ekleyen Rahmi Bey, halka yerli malları tanıtmak için sergilerin oldukça önemli bir rol oynadığının altını çizmiş ve sergiye ev sahipliği yapan Türk Ocağı'na ve Etnografya Müzesi'ne teşekkür etmiştir.³¹

Serginin düzenine ve detaylarına inildiğinde, yerli sanayinin pek çok alanına yer verdiğini söylemek mümkündür. Farklı pavyonlarda sergilenen farklı türlerdeki ürünler sergiyi gezenlerin oldukça ilgisini çekmiştir. Öncelikli dikkat çeken ürünler oyuncak, tütün, tekstil, dokuma ve mobilya sanayiine ait ürünler olmuştur. Özellikle oyuncaklar o zamana kadar Avrupa'ya dökülen paraların artık son bulacağını düşündürür nitelikte başarılı bulunmuş ve hatta birer sanat eseri olarak addedilmiştir. Öte yandan İstanbul Çocuk Esirgeme Derneği tarafından yapılan el işleri de sergideki yerini almış ve oldukça rağbet görmüştür. Edremit pavyonunda sergilenen zeytinyağları Türkiye'nin zeytinyağ üretimi konusundaki iddiasını ortaya koyarken, ziyaretçilere hediye edilen küçük şişelerde zeytinyağları ile bir nevi tanıtım yapılmıştır.³²

Tüm bunların yanı sıra, Milliyet gazetesinin aktardığına göre, dar alana ancak intizamlı bir şekilde yerleştirilen numune ürünler arasında asma dalları ve üzümle süslenmiş olan alkollü içecekler bölümü serginin en zarif kısmını oluşturmuştur.³³

Salahattin Refik Bey Fabrikası'nın mobilya ürünleri ile sanatkar Vasıf Bey'in sedef işleri de serginin en çok ilgi gören ve kıymetli ürünleri arasında yer almıştır. Tekstil alanında ise Bursa ipeklerinden üretilmiş olan çoraplar ve tekstil ürünleri Türkiye'nin ipek tekstili konusunda ne kadar ilerlediğini gözler önüne sermiştir.³⁴

Serginin ikinci gününde Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa da sergiyi ziyaret etmiştir. Sergide bir saat gezen Mustafa Kemal Paşa,³⁵

³¹ **Hakimiyeti Milliye**, 21 Nisan 1930.

³² **Milliyet**, 21 Nisan 1930.

³³ **Milliyet**, 21 Nisan 1930.

³⁴ **Milliyet**, 21 Nisan 1930.

³⁵ **Cumhuriyet**, 22 Nisan 1930.

her numuneyi detaylı bir şekilde incelemiş, bilgiler almıştır. Grafikleri ve haritaları da inceleyen Mustafa Kemal Paşa, serginin satış kısmına da girmiş ve kehlibar işlerini, Karamürsel şapkaları ve kumaşlarını incelemiştir. Bunlara ek olarak kundura ve kumaş bölümünde özellikle yerli kumaşların ithal kumaşlardan farklarını sormuş ve yerli kumaşların ancak İngiliz kumaşlarıyla mukayese edilebileceği bilgisini almıştır.³⁶ Sergi hakkındaki görüşlerini; “*Sergi çok güzel, bunun devamını yapmak lazımdır...*” sözleriyle Rahmi Bey’e ileten Mustafa Kemal Paşa, bu türlü sergilerin devamını yapmak gerektiğinin altını çizmiştir.³⁷

Türkiye’de yeni iktisat politikasının benimsenmesi yolunda önemli gelişmelerin yaşandığı bu günlerde, Türk sanayisinin gelişimine yönelik başka bir faaliyet daha gerçekleşmiştir. Milli Sanayi Numune Sergisi’nin açılmasından iki gün sonra, Mustafa Kemal’in hükümete bildirmiş olduğu iktisadi öneriler doğrultusunda oluşan Sanayi Kongresi düzenleme fikri hayata geçirilmiştir.³⁸ Ana gündemini ham madde, sermaye ve kredi, vergiler, standart meseleleri, sanayi eğitimi, nakliyat transferi gibi konuların oluşturduğu Sanayi Kongresi’nin açılışının Numune Sergisi ile yakın bir tarihte gerçekleşmesi ise tesadüfi değildir. Öyle ki, Milli Sanayi Numune Sergisi, Sanayi Kongresi’ne adeta rehberlik etmiştir.³⁹ Dolayısıyla bir yandan Türkiye’nin mevcut sanayi ürünleri görücüye çıkarken, diğer yandan da Sanayi Kongresi’nde hem mevcut durum değerlendirilmiş hem de ileriye dönük sanayileşme planları gözden geçirilmiştir. Bu bağlamda Milli Sanayi Sergisi’nin açılması ve hemen ardından Sanayi Kongresi’nin toplanması, bu iki gelişmenin paralel bir seyir izlediğini, hatta birbirlerini tamamladığını ortaya koymaktadır.

Yüz fabrikanın çeşitli numuneleriyle katıldığı Milli Sanayi Numune Sergisi 15 gün açık kalmış ve yoğun bir ilgiyle ziyaret edilmiştir. Diğer

³⁶ **Hakimiyeti Milliye**, 22 Nisan 1930.

³⁷ Temiz, **a.g.e.**, s. 62.

³⁸ Derviş Kılınçkaya (Yayına hazırlayan), **1930 Sanayi Kongresi Raporlar, Kararlar, Zabıtlar, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Umum Merkezi**, 2. B., Ankara, Bildiren Yayıncılık, 2003, s.VIII-IX.

³⁹ Temiz, **a.g.e.**, s. 60.

yandan satış sergisinde de son güne kadar ürün satışları devam etmiştir. Halk yerli üretim mallara yoğun ilgi göstermiş ve neredeyse ihtiyaç duyduğu pek çok ürünü sergiden satın almıştır.⁴⁰ Öte yandan, serginin son gününde satıcılar ve ziyaretçiler arasında düzenlenen bir ankette serginin büyük fayda sağladığı, beklenenin üstünde satış yapıldığı ve yerli üretim malların halk üzerinde yarattığı tesirden memnun kalındığı şeklinde sonuçlar çıkmıştır. Sergiye ürünleriyle katılan üreticiler, bu serginin açılmasında öncü olan Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'ne olan minnettarlıklarını da ifade etmişlerdir.⁴¹

Öte yandan sergiye eleştirel bakan çevrelerin varlığından da söz etmek mümkündür. Serginin kapanmasından bir süre sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde serginin elde ettiği başarı konusunda farklı görüşler dile getirilmiştir. İstanbul milletvekili Akçuraoğlu Yusuf Bey, sergide faydalı ürünlerin teşhir edildiğini söylerken, bu ürünleri lüks çerez eşyalar olarak nitelemiştir. Serginin daha geniş çaplı ve her kesime hitap edecek ürünlere yer vermesinin, amaca ulaşmada daha faydalı olacağını belirten Yusuf Bey, özellikle deriden yapılan eşyaların yüksek bütçeli olduğunu ifade etmiştir. Yusuf Bey'e karşılık söz alan İktisat vekili Şakir Bey ise sergi hazırlığı için sürenin kısıtlı olduğunu, bu nedenle ülkenin her yanından numune almak imkanının bulunmadığını ifade etmiştir. Öte yandan sergi faaliyetlerini daha sistematik hale getirmek amacıyla çalışmaların sürdüğünü belirten İktisat Vekili, gerek yurt içindeki gerekse uluslararası zemindeki sergilerde daha hazırlıklı olunacağını belirtmiştir.⁴²

İktidara yakın bir isim olan Akçuraoğlu Yusuf Bey'in eleştirisi ile İktisat Vekili Şakir Bey'in açıklamalarına bakıldığında, serginin ilk olması hesabıyla belli bir heyecan yarattığı, ancak yine de zamanın yetersizliğinden dolayı bazı eksikliklerinin, daha doğrusu organizasyon noksanlıklarının bulunduğu söylenebilir. Ama ne olursa söz konusu sergi,

⁴⁰ **Hakimiyeti Milliye**, 4 Mayıs 1930.

⁴¹ Temiz, **a.g.e.**, s. 61.

⁴² **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 3, Cilt:19, İçtima: 3, 60. İnikat, 18.5.1930, s. 122.

sonraki yıllardaki benzeri sergiler için bir başlangıç, bir deneyim, hatta bir model olmuştur denebilir.

Her ne kadar Milli Sanayi Numune Sergisinden birkaç ay önce, Ocak 1930'da İstanbul'da yalnızca kadınlara ve kadın eşyalarına tahsis edilmiş bir sergi açılmış olsa da,⁴³ aynı yılın Nisan ayında açılan ve farklı bir nitelik taşıyan Milli Sanayi Numune Sergisi, yukarıda da vurgulandığı gibi, daha sonra yapılacak sergiler için bir örnek teşkil etmiştir. Öyle ki Milli İktisat anlayışının bir devamı olarak 1930'lu yıllarda Ankara, İstanbul, Konya, Samsun, Balıkesir, Bursa ve Adana gibi şehirlerde pek çok yerli malı sergileri açılmıştır.⁴⁴

Yeni iktisadi uygulama adına organize edilen Milli Sanayi Numune Sergisi ve Sanayi Kongresi'nin hemen ardından hükümetin hazırladığı iktisadi program 21 Mayıs 1930 tarihinde TBMM'ye sunulmuş,⁴⁵ bu da iktisat politikasındaki değişimin somutlaşan ilk göstergesi olmuştur.⁴⁶

1930 yılında organize edilen Milli Sanayi Numune Sergisi'nden bir yıl sonra açılan İkinci Milli Sanayi Sergisi, hem bir önceki yıl gerçekleşen Numune Sergisi'nin başlattığı geleneği devam ettirmiş hem de bir yıllık süre içinde Türkiye sanayisindeki gelişmeleri gözler önüne sermiştir. İkinci Sanayi Sergisi'nin açılışında konuşma yapan İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Umumi Katibi Rahmi Bey, Türkiye'nin kendi çabasıyla sanayi kurmasının Cumhuriyet rejiminin bir özlemi olduğunu ifade etmiş, yerli malının zaferinin günden güne kesinleştiğini belirtmiştir. Sözlerine yerli malı kullanımının milli bir borç olduğunu ekleyerek devam eden Rahmi Bey, yerli malın zaferinin aynı zamanda milli zeka ve milli şuurun zaferi olduğunu altını çizmiştir.⁴⁷

⁴³ İlkin-Tekeli, **a.g.e.**, s. 120.

⁴⁴ **On Yıl İktisat Sergisi Klavuzu**, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, 1933, s. 8.

⁴⁵ Tekeli, İlkin, **a.g.e.**, s.125.

⁴⁶ Yüksel, **a.g.e.**, s. 94.

⁴⁷ Bilsay Kuruç, **Belgelerle Türkiye İktisat Politikası**, I. Cilt (1929-1932), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1988, s. 133.

1933 yılında açılan On Yıl İktisat Sergisi de, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti tarafından desteklenen bu tür sergilerden biridir. Ne bir numune ne de bir koleksiyon sergisi niteliği taşıyan On Yıl İktisat Sergisi, milli İktisat anlayışının ne derece ilerlediğini ortaya koymayı amaçlayan bir sergi olmuştur.⁴⁸ Öncekilerden farklı olarak bu sergide, sanayiye ek olarak ziraat alanındaki gelişmelere de yer verilmiş, hayvan yetiştirme salonu, umumi ziraat salonu, sanayileşen Türkiye salonu şeklinde bölümler oluşturulmuştur.⁴⁹ Dolayısıyla 1930'dan 1933'e kadar geçen süreçte Türkiye'nin yalnızca sanayideki gelişimine değil, ziraat alanındaki gelişmelere de hız verdiğini söylemek mümkündür. Bunun bir diğer göstergesi de 1934 yılında Sergievi'nde açılan sergidir. Bu sergi özellikle Lozan'dan önce ve Lozan'dan sonra bölümleriyle Türkiye'nin cumhuriyet döneminde sanayi alanında ne derece geliştiğini gözler önüne sermiştir. Diğer yandan Sergievi sergisine katılan fabrikaların sayısındaki artış da bu gelişimi gözler önüne sermektedir.⁵⁰ Bu süreçten sonra belirli aralıklarla devam eden sergi açma geleneği Türkiye'nin sanayi alanında kaydettiği gelişmelerin somutlaştırılması açısından önemli bir araç olmuştur.

SONUÇ

Oldukça kısa bir sürede organize edilen Milli Sanayi Numune Sergisi, toplumla buluştuğu 15 günlük zaman zarfında yoğun bir ilgiyle karşılanmıştır. Hem numune ürünlerin yer aldığı hem de satış yapılan bu serginin her yönüyle modern bir sergiden beklenen özelliklere sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. Gerek mekanın darlığı gerekse yeterli hazırlık sürecinin olmaması ve bazı ürünlerin fiyatlarının yüksek oluşu kimi kesimler tarafından eleştirilmiştir. Ancak şu da bir gerçektir ki, Milli Sanayi Numune Sergisi, yeni bir İktisadi düşüncenin hayata geçirildiği ve dünya ekonomik bunalımından korunma yollarının arandığı

⁴⁸ **On Yıl İktisat Sergisi Klavuzu**, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, 1933, s. 4.

⁴⁹ **On Yıl İktisat Sergisi Klavuzu**, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, 1933, s. 5-7.

⁵⁰ Temiz, **a.g.e.**, s. 63.

bir dönemde, yerli sanayiye ağırlık verilmesi ve halkın yerli malı kullanmaya teşvik edilmesi adına atılmış önemli adımlardan bir tanesidir. Bu yönüyle Milli Sanayi Numune Sergisi bir iktisadi pratiktir ve gelişimin test edildiği bir alandır.

Bu doğrultuda, 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'ndan korunma yolları arayan devlet, milli iktisada ağırlık verirken, bu yeni görüşün halk tarafından bir an önce benimsenmesi ve yerli üretim mallarına olan ilgiyi arttırmak amacıyla en etkili araç olarak sergileri kullanmıştır. Daha açık bir deyişle söz konusu sergi, iktisat politikalarıyla ilgili kararlar alan siyasiler ile bu kararları uygulayan bürokratlar için bir halkla ilişkiler çalışması olmuştur.

Öte yandan, yiyecek-içecek, tekstil, dokuma, mobilya ve oyuncakların da yer aldığı bu sergi, sanayinin belli bir alanıyla sınırlı kalmamış, yerli üretim mallarla toplumun hemen her kesimine ulaşmayı hedeflemiştir. Böylece gelişen Türkiye sanayisinin farklı üretim kollarıyla toplumun farklı ihtiyaçlarını karşılayabileceği ortaya konmaya çalışılmış ve topyekün bir kalkınma hedeflenmiştir. Dolayısıyla serginin yalnızca belli bir kesime değil oldukça geniş bir kitleye ulaşmaya hedeflediği söylenebilir.

Bu sergi, Türkiye'nin hem sergi kültürünü benimsemesi açısından bir örnek hem de sergide ürünleri yer alan sanayiciler ve katılımcılar açısından memnuniyet verici bir gelişme olmuştur. Yerli malı kullanımının yaygınlaştırılması için bir propaganda aracı olarak organize edilen sergi, Başbakan İsmet Paşa ve Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa tarafından da beğeniyle gezilmiştir. Devletin en üst yetkililerinin yakından ilgilenmesi sergiyi, daha güçlü kılmış ve halk arasındaki katılımın artmasına yol açmıştır.

Sergi, sanayi toplumuna geçişte, özellikle halk ile eklemlenme konusunda da önemli bir katkı sağlamıştır. Böylelikle halk, üretilen yerli ürünleri daha yakından görme, inceleme ve hatta satın alma fırsatı bulmuştur. Bu yolla halkın, iktisadi politikayla ilgili alınan kararlara katılımı

sağlanmış, daha doğrusu halkın yeni iktisat politikasına yabancılaşmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Öte yandan Numune Sergisi yalnızca ekonomi alanına katkı sağlamakla kalmamış, halkın sergi gezme kültürüyle tanışmasında da etkili olmuştur. Zira daha sonra açılan sergiler için daha kapsamlı hazırlıkla yapılmış, hatta halkın daha bilinçli gezmesi için çeşitli broşürler dahi hazırlanmıştır. 1930'lu yıllarda iktisadi gelişmenin aynası olma görevini üstlenen pek çok sergi, Milli Sanayi Numune Sergisi'nin başlattığı bu geleneği devam ettirmiştir.

KAYNAKÇA

Resmi Yayınlar

Cemiyetimizin 16 Ayı, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Umum Merkezi, Ankara, 1931.

Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Nizamnamesi, TBMM Matbaası, Ankara, 1929.

Milli Sanayi Kataloğu, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Ankara, 1930.

On Yıl İktisat Sergisi Klavuzu, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, 1933.

TBMM Zabıt Ceridesi

Sürelî Yayınlar

Babalık

Cumhuriyet

Hakimiyet-i Milliye

Milliyet

Araştırma Eserleri

AKPINAR, R. Bahar, “Tarım Toplumundan Sanayi Toplumuna Geçişte Panayır- Sergi- Fuar- Festivalin Durumu ve Türkiye Örneği”, **Milli Folklor**, 2004, Yıl: 16, Sayı: 64.

BORATAV, Korkut **Türkiye’de Devletçilik**, 1. B., Ankara, Savaş Matbaası, 1982.

_____, **Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985**, 1.B., İstanbul, Gerçek Yayınevi, Şubat 1988.

DUMAN, Doğan, “Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, DEÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, cilt:1, Sayı: 2.

ELDEM, Vedat, **Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomisi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994.

ERMENCE, Cem, **99 Günlük Muhalefet Serbest Cumhuriyet Fırkası**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.

ERTAN, Temuçin Faik, **Kadrocular ve Kadro Hareketi**, Kültür Bakanlığı Başvuru Kitaplığı, Ankara, 1994.

GÖZCÜ, Alev, **1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve Türkiye**, Libra Yayınları, İstanbul, 2013.

GÜRSOY, Melih, **Dünyadaki Büyük Ekonomik Krizler ve Türkiye Ekonomisine Etkileri**, İstanbul, Metis Yayınları, 1989.

KAZGAN, Gülten, **Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2001)**, 1. B., İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Eylül 2005.

KILINÇKAYA, Derviş, (Yayına hazırlayan), **1930 Sanayi Kongresi Raporlar, Kararlar, Zabıtlar, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Umum Merkezi**, 2. B., Bildiren Yayıncılık, Ankara, 2003.

ÖKÇÜN, A. Gündüz, **Türkiye İktisat Kongresi 1923-İzmir**, 4. B., Sermaye Piyasası Kurulu Yay., Ankara, 1997.

SOYSAL, İsmail, **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)**, C.I, 3. B., Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000.

ŞAHİN, Hüseyin, **Türkiye Ekonomisi- Tarihsel Gelişimi- Bugünkü Durum**, 5. Basım, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1998.

TEKELİ, İlhan- İlkin, Selim, **1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları**, C.I., İstanbul, Bilge Kültür Sanat Yayınları, Ocak 2009.

TEMİZ, Yaşar, **1929-1938 Döneminde Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti**, T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 1991.

TOKGÖZ, Erdinç, **Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2009)**, 9. B., İmaj Yayınları, Ankara, 2009.